

СТАНОВИЩЕ

за приносите на д-р Милена Иванова Петкова-Енчева, във връзка с участието ѝ в конкурс за доцент

През последните години д-р Милена Петкова се очертава като една от младите и перспективни изследователи на османското минало на българските земи. Интересите ѝ са насочени към „класическия период“, т.е. към 15-17 в., а предпочитаният регион на изследване е заключен между Родопите, Средна гора и Странджа, или с други думи - части от Тракия. В редки случаи д-р Милена Петкова излиза извън този ареал и хронологичен обхват. Както личи от публикациите, представени от нея, това е във връзка с участието на България в Първата световна война, примерите за чумни „епидемии“ в Османската империя и във връзка с конкурса за Видинска област. Доколкото мога да преценя, изискваните документи по конкурса са подготвени изрядно, поради което спокойно мога да се насоча към публикациите по конкурса, на брой 15.

Основно място в тях се пада на двете монографии, издадени от изд. „Гутенберг“ през 2020 и 2021 г., с други думи съвсем на скоро. Озаглавени са „Между Анатолия и Румелия“, etc. за периода от средата на 15 и средата на 16 в. Посветена е предимно на усвояването на Тракийското пространство от юруците. Втората монография е озаглавена „Централните Балкани и османците“, etc. и е посветена на демографския и аграрния облик на Тракия през 16 в. Останалите 13 публикации на български, английски и турски език с три изключения, доколкото мога да преценя, са посветени или доразработват проблемите от монографиите, което мога да приема за нормално.

В представените публикации (монографии и статии) кандидатката се е представила като знаещ и обещаващ учен по проблемите на класическата османистика в България. Тя използва предимно данъчните описи за въпросните региони, в определени случаи кадийските сиджли и хюджети. Д-р Петкова няма проблеми с езика на изворите и е представител на онова поколение български османисти, които твърдо вярват, че без езика на извора изследванията са обречени на мимолетен, ако не минимален резултат. Кандидатът се занимава с извори, които по мое дълбоко убеждение, представляват първите масови сведения за българите и крият кода на българското развитие в течение на векове.

В първата монография и в някои от статиите вниманието на авторката е насочено към юруците: полуномадско население, което упражнява сезонно скотовъдство (да сме наясно, че „чисти“ номади няма). Тя отделя особено внимание на неговото прехърляне от Караман (Централна Анатолия) в Тракия и ролята му за съживяване на местната аграрна икономика с цената на почти

пълно обезбългаряване на региона. Впрочем, както авторката изтъква, цитирайки Красимира Гагова и други, Тракия е почти обезлюдена в резултат на гражданските войни и ранните османско-айдънски набези. Както пише Никифор Григора „градовете стърчаха като самотни класове в обрелена от буря нива“. Не трябва да се забравя обаче, че трансхумансът има стари традиции по българските земи и практикуването му не е нещо ново нито за Тракия, нито за който и да е български регион.

Втората монография е насочена към „периода на разцвет“ през 16 в. Кандидатът е изчислил гъстотата на населението и е получил максималната цифра 4,5, дори 4,7 домакинства на кв.км. Ако изчисленията й са верни, това означава най-гъсто населеното българско пространство през този период (приемам коефициента 5 за домакинство, макар, както смята Елена Грозданова, да е възможно той да се увеличи до 7), сравнено с почти обезлюдената централна Добруджа, с Никополско и Видинско (ок. 5-6 души на кв.км), Софийско (ок. 8 души на кв. км) и пр. Трябва да се помисли дали това не е някаква локална специфика в санджаците Чирмен и Паша, към които спадат въпросните територии в Тракия. Трябва да се има предвид, че най-гъсто населените територии на полуострова са тези в Превеза (Континентална Гърция) и долината на р. Морава, както и нейните начала, наричани Западна и Южна Морава). И в двата случая цифрата е малко над 30 души. Д-р Милена Петкова е публикувала в български превод османски документи, които засягат очертаване на граници на землища (сънърнамета), надписи върху джамии, какъвто е случаят със Стара Загора, откъси от османски хроники за избухването на „епидемии“ и др. Проучила е основно и характерът на селищната мрежа в Тракия. Всичко изброено до тук и още неща, които поради липса на място не мога да спомена, са безспорен принос към османистичната наука и към османската история на Тракия. И едно принципно поощрение за автора: както тя изтъква на много места, Османската империя се „ражда“, а не е извечно съществуваща. Израз на това последното е упоритият стремеж у нас да се наричат ранните владетели „султани“, а характерът на ранната османска държава да се описва по трафаретни, уж класически стандарти!

А сега критичните бележки, които правя със съзнанието първо, че идеално човешко творение няма, и второ, че всеки вижда нещата от свой персонален ъгъл. Критиките, разбира се, в много случаи могат и да не се приемат.

Първата група бележки са насочени към географските названия, които при това се повтарят, примерно в заглавията на монографиите, по-малко в статиите. Районът на Тракия със сигурност не е „Централни Балкани“. Отдавна е установено, че географски център на полуострова е Софийското

поле. Следователно ако говорим за „Централни Балкани“ това са самото поле и прилежащите му области (напр. Самоковско, Ихтиманско и др.). Предлагам на кандидатката да се придържа към точните описателни определения, възприети в текста на много места: Старозагорско, Новоазагорско, Хасковско и др. са Югоизточна Тракия.

Втората група е насочена към цитираната литература. Не става въпрос за османския период *proper*, в който авторката борави добре, на места отлично с литературата. Е, повтарят се едни и същи заглавия и автори, но това може да бъде оставено без внимание. Бележката ми е отправена към литературата от предишния период. Не може да се цитира без отношение заглавия на П. Ников, Д. Ангелов (последните са от 50-те години на 20 в. и очевидно са много остарели), да не говорим за други, които имат популярен характер. В същото време не са посочени трудове на Н. Кондов, Хр. Матанов (не обичам да се посочвам, но в случая се налага). При това не се изключва критика по всякакви въпроси, която истинските учени приемат добре! Вместо новите проучвания се сочи, моля ви, „Аграрните отношения в Македония“ на Д. Ангелов! Аз съм от по-друга генерация и не държа на следващата бележка, но мен са ме учили че в библиографията личните мъжки имена се съкращават, а женските се изписват изцяло. Освен това, дори в английски превод Марица не е „Мерич“, по същия начин, както Пловдив не е Филипополис. Спорът за годината за превземането на Одрин вече съществува само в някои от последните публикации на Иналджък: иначе тя е точно установена от Белдичеану-Щайнхер в 1369 г!

Третата група бележки е свързана със запознаването с доосманския период. Осъзнавам, че д-р Петкова се е повлияла от турската литература, за която доосмански влияния империята няма. Повечето са „селджушки“! Обаче има и то доста силни! Не всичко е въпрос на привнасяне на модели. Ще посоча само два примера: „словесните карти“, които османските дефтердари представят като сънърнамета, са познати много преди идването на османците. За това има документация. Сезонното скотовъдство – също, стига да има хора за извършването му, но да речем власите и част от българите го практикуват в удобните за това области, вкл. и в Тракия. Ако човек не познава методите на ранните завоевания (няма как от цитираната литература) може да се заблуди, че характерът на селищната мрежа северно от Стара Загора може да ни подсказва очертаването на южната граница на Търновска България в последните години от съществуването ѝ. Уви, гранични линии в сегашния смисъл в този период няма, особено след похода на Али паша.

За да не би някой да остане с впечатление че съм много критичен, бързам да заявя, че горещо стоя зад кандидатурата на д-р Милена Петкова за доцент. Това е така, защото тя е истински

изследовател, който в хода на проучванията не може да обхване всичко. Така са и най-изявените учени у нас и по света. Подкрепям получаването на научната длъжност „доцент“, което означава и хабилитация. Желая на д-р Милена Петкова светло научно бъдеще!

София, 8 април, 2021 г.

Проф. дин Христо Матанов

